

Mitä hermeneutiikka on ja miten se määritellään?

Timo Eskola/STI

Hermeneutiikka tarkoittaa tekstien tulkintaa ja sisällön ymmärtämistä. Näin lyhyt määritelmä ei kuitenkaan selitä vielä kaikkea. Antiikin tekstien ja Raamatun tutkiminen ja tulkinta on humanistista tiedettä siinä mielessä, että siinä tarkastellaan ihmisen jättämiä jälkiä (merkkejä). Pyrkimyksenä on saada selville, mitä ja miksi ihmiset ovat muinoin yrittäneet merkinnöillään viestiä tai sanoa. Jokaisella ”jäljellä” on jokin merkitys, jonka tekijä on sille antanut. Tämän merkityksen esiin kaivaminen on vaikeata, koska länsimainen käsitys merkityksen synnystä ja uskonnollisten lauseiden todellisuudesta on muuttunut moneen kertaan etenkin eri filosofioiden ja aatteiden vaikutuksesta kuluneiden vuosisatojen aikana.

Kysymykset Jumalasta ja ilmoituksesta eivät ole kovinkaan ratkaisevia hermeneutiikassa – tai niiden ei pitäisi teoreettisesti olla sitä. Teksteissä olevat lauseet voidaan tulkita Jumalan puheeksi, mutta tutkijan täytyy siitä huolimatta kiinnittää huomionsa sanoihin. Ne täytyy tieteessä selittää lauseina (ei tunteena, värinä, energiavirtoina jne.). Käsitys Jumalan puheesta on siten yksi hermeneutiikan *sisälle* kuuluvista seikoista, ei pelkkä edellytysten asia. Tämä ajatus on kuitenkin kiistelty, koska historiallis-kriittisen kauden hermeneutiikassa kysymykset Jumalasta ja yliluonnollisesta ratkaisivat yleensä koko tulkintaprosessin. Sellaista tulkinnan lähestymistapaa pidetään nykyään kuitenkin virheellisenä.

Kolme keskeistä näkökulmaa

TIETOTEORIA

METODI

HOMILEETTINEN HERMENEUTIIKKA

1. Tietoteoreettiset kysymykset

Koko tieteellistä tiedonhankintaa koskee joukko kysymyksiä, joilla on hermeneuttista merkitystä. Mistä tiedämme, että tiedämme? Vanhempaa tietoteoriaa ohjasi induktivismi, jota hyödynnettiin sekä empirismin että rationalismin puitteissa. Ihanteena oli tutkia (myös tekstin) yksityiskohtia ja tehdä niistä ainoat johdonmukaiset johtopäätökset. Päättelyä ohjasi uusi naturalistinen maailmankuva (< historismi). Tuota käsitystä tiedonhankinnasta kuvataan aksiomaattiseksi (< Aristoteles): teoreema todistuu, kun väistämättömät aksiomat löydetään.

Induktivismin kriisi 1900-luvun puolella välissä muutti tämän asetelman pääläelleen: kukaan ei todellisuudessa päättelee induktiivisesti. Sillä tavoin löytyy pelkästään suuri joukko yksittäisiä havaintoja. Jokainen yleistys perustuu johonkin muuhun. (vrt. kalkyyli, jossa on kaksi premissiä: 1. näen suuren valkoisen linnun, 2. *K kaikki* suuret valkoiset linnut tällä seudulla ovat joutsenia, 3. Siis: näen joutsenen). Päättelyssä käytetään premissinä universaalilauseetta (”*kaikki...*”). Juuri se on kiinnostava tiedonhankinnassa. Mistä löytyvät yleistävät lauseet ja miten niitä perustellaan? Ne ovat *hypoteeseja*. Tieteellisen päättelyn pyrkimyksenä on varmentaa (justifikaatio) hypoteeseja. Pelkällä tiedonhankinnalla on näin ollen hermeneuttinen luonne.

Mannermaisessa tieteenfilosofiassa vaikutti pitkään rationalismin perinne (*ratio). Sen mukaan järki pystyy päättämään toden tiedon jopa ilman havaintoja. Järjen suorittamaa kritiikkiä pidettiin pätevänä, koska luottamus uskonnosta vapautettuun järkeen oli suunnaton. Induktivismiin kriisi osoitti, että järki sellaisenaan ei ole pätevä tiedon lähde. Sen sijaan kaikki ymmärryksemme todellisuudesta tai vanhoista teksteistä on tulkinnallista. Tämä tarkoittaa sitä, että tieteelliset hypoteesit tulee perustella ja perustelut tulee alistaa yleiselle keskustelulle. Tiede ei tarjoa totuutta, vaan keskusteluyhteyden tutkijoiden välillä. Tiede etenee/muuttuu/kasvaa selitysteorioiden muuttuessa, joidenkin premissien muuttuessa, tai ideologioiden muuttuessa.

2. Kysymys tulkinnan metodista

Tekstien tulkinnassa on ensinnäkin kyse ymmärrysprosessin hahmottamisesta. Kirjoittajan jättämien merkkien tulkintaan vaikuttavat käsityksemme (a) kirjoittajasta ja hänen tavoitteistaan, (b) välineestä eli kielestä ja sen oikeasta ymmärtämisestä, idiomaattisuudesta jne., ja (c) lukijan eli tutkijan itsensä roolista tai menneiden lukutraditioiden (esim. katolinen, luterilainen, kalvinistinen, helluntailainen) vaikutuksesta.

Tärkeä metodinen kysymys koskee sitä, olemmeko kiinnostuneita tekstistä vai uskonnosta. Historiallis-kriittisen ajan hermeneutiikka oli yleensä enemmän kiinnostunut uskonnosta ja yritti tulkita "oikean" uskonnon luonnetta (joka olisi sopusoinnussa naturalistisen maailmankuvan kanssa). Tämä ohjasi tekstien "tulkintaa", josta tuli helposti reduktionistista (tiettyjä piirteitä jätettiin pois aitona pidetystä uskonnosta/teologiasta). Lopulta ajatus johti myyteistä riisumiseen ("Entmythologisierung"), jonka kuviteltiin olevan oikean tulkinnan ensimmäinen askel. Kun se oli suoritettu, jäljelle jäänyt ja rekonstruoitu sanoma sai eksistentiaalistisen tulkinnan. Nykyään painotetaan sitä, että tulkitsijan tehtävänä on ymmärtää hänen edessään olevaa tekstiä.

Tutkijat miettivät edelleen sitä, tarkasteleeko hermeneutiikka Jumalan antamaa sanomaa vai tekstiä ihmisten tuotteenä. Maailmankuvallisten kysymysten tähden myös nämä kaksi puolta erotettiin toisistaan. Kysymys jumalallisesta ilmoituksesta kyseenalaistettiin. Tämä johti värikkäisiin kuvitelmiin siitä, miten alkukirkon erilaiset ryhmät olisivat tuottaneet toisistaan poikkeavia näkemyksiä (tämän) uskonnon alkuvaiheista ja uskonkäsityksistä. Nykyään ajatellaan toisin. Kun tulkitsija pyrkii ymmärtämään tekstin sisältöä, hänen eteensä nousevat kirjoittajien uskomukset. Nämä kirjoittajat aivan epäilemättä uskovat Jumalan toimintaan, ilmoitukseen ja inkarnaatioon. Jokainen, joka haluaa ymmärtää tekstit oikein, joutuu ottamaan tämän huomioon.

Ehkä tärkein metodinen seikka koskee kieltä ja sen ymmärtämistä. Käsitys kielen luonteesta on sekin muuttunut 1900-luvulla. Vanhasta etymologisesta tutkimuksesta on luovuttu ja merkitysteoriassa on siirrytty kielen käytön pohtimiseen. Kieltä käytetään tietyissä konteksteissa ja sanojen merkitys luodaan lauseissa. Merkitystä täydentävät kielen konventiot. Lisäksi retoriikan ja narratologian nousu on rikastuttanut käsitystä siitä, miten merkitys rakentuu teksteissä.

Kieli on ennen kaikkea kommunikaatiota. Kommunikaatioteoria tarkastelee sitä, miten kieli välineenä toimii lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Sekä kielentutkimus että kommunikaatioteoria ovat kulkeneet viime vuosina kohti kognitiivista kielen ymmärtämistä. Sanojen perusluonne koskee käsitteitä. Käsitteet taas ovat mielen alueen yksiköitä. Kieli on pelkkä väline käsitteiden ja näkemysten viestimässä ihmisten välillä. On melko yhdentekevää, onko väline kreikkaa, suomea,

kuvakirjoitusta vai kuurojenviittomia. Olennaista on se, että kommunikaatio toimii. Näiden kysymysten hahmottaminen auttaa tulkitsijaa keskittymään käsitemaailman arvioimiseen.

3. Homileettinen hermeneutiikka

Perinteisen käsityksen mukaan termiä hermeneutiikka tarkoitettiin vain Raamatun sanoman soveltavasta tulkinnasta nykyajan kuulijoille. Tämä on kuitenkin nykyisen käsityksen mukaan vain hermeneutiikan pieni osa-alue. On tosin tärkeätä pohtia niitä edellytyksiä, joiden mukaan lukija ymmärtää tekstejä. Reseptiteoria pohtii sekä sitä, miten kirjoittaja ottaa lukijan huomioon että sitä, miten lukija itse antaa tekstille merkityksiä (äärimmäinen esimerkki: reader response, tekstillä ei ole omaa merkitystä vaan vain se, jonka lukija sille antaa). Soveltava hermeneutiikka hakee Raamatun tekstistä ennen kaikkea niitä ihmisen elämäntodellisuuden kuuluvia universaaleja piirteitä, jotka yhdistävät lähes kaikkia ihmisiä maan päällä (perhe, valta, synty, kuolema jne.). Homileettinen hermeneutiikka pohtii lisäksi sitä, miten teksti kykenee vaikuttamaan lukijaan. Vahvan tekstin edessä lukija ei ole enää sisäisesti sama kuin ennen lukemista. Hän reagoi tekstiin ja hänen elämänsä muuttuu. Osa tekstin merkityksestä on siten siinä vaikutuksessa, jonka teksti tekee lukijaan.